

Лекція 21. Джерела та методи кримінологічних досліджень

**План**

1. Джерела кримінологічної інформації та їх аналіз.
2. Методи кримінологічних досліджень.

**Література:**

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. Кн. 3: Практична кримінологія. 320 с.
2. Кримінологія: підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова. Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. и доп. Харків: Право, 2018. 416 с.
3. Кримінологія : підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
4. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

**1. Джерела кримінологічної інформації та їх аналіз**

Достовірність наукового дослідження у кримінології забезпечується на основі збору, опрацювання, аналізу та інтерпретації різноманітної інформації про стан, рівень, структуру, динаміку, характер і географію злочинності, криміногенний контингент, криміногенні та антикриміногенні фактори, результати роботи державних органів і громадських організацій щодо запобігання цим протиправним явищам у нашому суспільстві.

Під *кримінологічною інформацією* розуміють сукупність відомостей про злочинність, її причини та умови, особу злочинця, шляхи і заходи запобігання правопорушенням, про діяльність правоохоронних органів і інших суб'єктів запобіжної діяльності. Кримінологічна інформація повинна відповідати таким вимогам: повнота, точність, достовірність, корисність, оптимальність, своєчасність.

*Джерелами кримінологічних досліджень* є люди, електронні та матеріальні носії інформації про злочинність, злочини, їх причини та умови, фонові явища, заходи та суб'єктів протидії, особи злочинця та жертви.

Якщо розглядати людину як джерело кримінологічних досліджень, то йдеться про осіб, причетних до злочину, адміністративного проступку чи делікту, фонових для злочинності явищ, суб'єктів протидії злочинності та населення. Це злочинці, правопорушники, потерпілі, свідки, повії, алко- та наркозалежні, безпритульні, бездоглядні неповнолітні, адвокати, захисники, працівники правоохоронних органів, суду, органів державної влади та місцевого самоврядування, представники громадських організацій, вчені, експерти та інші. Свідомість і діяльність цих осіб може бути досліджена, а отримані результати – використані для протидії злочинності.

До інформації на матеріальних носіях належать документи, відео-, аудіозаписи, фотозображення, публікації в ЗМІ, результати попередніх наукових досліджень та ін. **Документ у широкому значенні** – це носій інформації про факти, події та явища об'єктивної дійсності й розумову діяльність людини з метою її збереження та передавання у часі й просторі. Документи поділяють на: а) **офіційні** (оформлені в установленому законом порядку); б) **неофіційні** (особисті щоденники, особиста переписка).

**За способом фіксації інформації** розрізняють документи: а) *письмові*; б) *графічні* (графіки, малюнки, схеми); в) *фото-, кіно- й відеодокументи*; г) *фонодокументи* – такі, що створюються за допомогою будь-якої системи звукозапису (записи під час проведення засідань, зборів, нарад тощо); д) *електронні документи*, в яких інформація подана у вигляді електронних даних, з обов'язковими реквізитами документа; е) **комбіновані**.

Джерела кримінологічної інформації поділяють на *первинні* та *перероблені*. До **первинних** належать такі: 1) картки первинного обліку злочинців і злочинів; 2) кримінальні провадження (справи); 3) матеріали дослідних перевірок; 4) матеріали адміністративних проваджень; 5) обліки правоохоронних органів; 6) матеріали прокурорських та інших перевірок і ревізій; 7) матеріали органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій, які здійснюють профілактичну діяльність; 8) матеріали ЗМІ; 9) результати застосування конкретних соціологічних чи

психологічних методів (протоколи спостереження, експерименту, анкети); 10) законодавчі й інші нормативно-правові акти; 11) плани соціально-економічного розвитку різних регіонів і галузей народного господарства.

**Джерела переробленої кримінологічної інформації:** 1) правова статистика (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова тощо); 2) статистика про фонові для злочинності явища; 3) статистика про соціально-демографічні явища; 4) економічна статистика; 5) плани роботи суб'єктів профілактики злочинів; 6) інформаційно-аналітичні матеріали органів державної влади та місцевого самоврядування; 7) аналітичні довідки за результатами наукових кримінологічних (соціологічних, психологічних, медичних) досліджень; 8) публікації в науковій і періодичній літературі.

**Неофіційна інформація** – це свідчення, які надходять від окремих осіб і містять особисті погляди на кримінологічно значимі питання.

За змістом кримінологічна інформація розрізняється на статистичну, оперативну і допоміжну. **Статистична інформація** – матеріали офіційної державної статистики про стан злочинності, охорону громадського порядку і результати роботи правоохоронних органів. До **оперативної інформації** відносяться відомості про поточний стан оперативної обстановки і вживані заходи для її оздоровлення. **Допоміжна кримінологічна інформація** – це відомості про соціально-економічну характеристику об'єкта дослідження (регіон, галузь народного господарства), які впливають на злочинність.

## **2. Методи кримінологічних досліджень**

Для отримання нових знань про певний об'єкт досліднику необхідно застосувати конкретні прийоми та методи. Слово **метод** походить з грецького «methodos» і означає дорогу до чого-небудь, дослідження.

**Метод** – це прийом або спосіб наукового дослідження. Сукупність таких методів являє собою його методику, тобто сукупність прийомів і способів збирання, обробки й аналізу інформації про злочинність, злочини, їх причини та умови, фонові явища, заходи та суб'єктів протидії, особи злочинця та жертви.

**Метод кримінологічного дослідження** – це упорядкована сукупність прийомів, способів і засобів, які опираються кримінологічну теорію, для пізнання злочинності, її причин і заходів щодо запобігання злочинності.

**Методика кримінологічних досліджень** – це сукупність методів кримінологічного дослідження, застосованих для збору, опрацювання, аналізу та інтерпретації кримінологічно значимої інформації.

У кримінології використовуються такі **загальнонаукові методи**:

**Сходження від абстрактного до конкретного** – це метод, заснований на послідовному переході від абстрактного до конкретного знання в процесі реконструкції розвитку об'єкта дослідження.

**Гіпотеза** – це наукове припущення, справжнє значення якого не визначено. Гіпотеза дає напрям пошуку, акцентує увагу дослідника на тих чи інших моментах дійсності, що вивчається. Як правило, під гіпотезою розуміють таке припущення, яке заслуговує на те, щоб його перевірили.

**Історичний метод** передбачає дослідження об'єкта в історичному аспекті, в динаміці, з метою систематизації та прогнозування. При аналізі злочинності цей метод дозволяє розкривати її стійкі характеристики і тенденції, а також її взаємозв'язки з іншими суспільними явищами.

**Метод системно-структурного аналізу** передбачає дослідження не елементів системи, а насамперед її структури та внутрішніх зв'язків. Цей метод застосовують до об'єктів, здатних до самоорганізації.

**Порівняльний метод** полягає у зіставленні об'єкта дослідження з уже дослідженими раніше з метою виявлення загальних рис або відмінностей між ними.

**Статистичні методи** використовують при вивченні масових явищ, що допускають кількісний (чисельний) вираз. Вони дають змогу виявити закономірності та тенденції розвитку злочинності, засновані на дії закону великих чисел. Проте вони не пояснюють внутрішнього механізму формування цих закономірностей, не встановлюють детермінаційних зв'язків між певними явищами і процесами.

**Методи математичного моделювання** засновані на побудові та використанні різних форм математичних моделей досліджуваних об'єктів. Сучасні методи математичного моделювання базуються на синергетичних закономірностях еволюції складних динамічних систем, до яких належить злочинність та супутні соціальні явища, й застосовуються для аналізу їх поведінки. Залежно від форми подання математичні моделі можна розділити на три види.

**Аналітичні моделі** відображають зв'язки між певними змінними, що характеризують досліджуване явище, у вигляді диференціальних, алгебраїчних або інших систем математичних рівнянь. Для соціальних систем, які є предметом кримінологічного дослідження, такі зв'язки мають зазвичай стохастичний характер, тому аналітичні моделі будують на основі інтегрованих макрозмінних, які не можуть бути подані в числовому вигляді, наприклад «криміногенність особи», «рівень правопорядку» тощо.

**Структурні моделі** є умоглядною системою у вигляді сукупності елементів і необхідної кількості зв'язків між ними, а також між елементами та оточуючим середовищем. Зазвичай структурні моделі розбудовують у вигляді структурно-функціональних схем, які здатні наочно демонструвати динаміку та еволюційні тенденції досліджуваних явищ, а також наслідки коригувального впливу на ці процеси.

**Алгоритмічні моделі** створюють у формі комп'ютерної програми, яка здатна відтворювати покроковий процес еволюції досліджуваного явища. Зазвичай така програма є втіленням чисельного рішення аналітичної моделі. Результати дослідження на алгоритмічних моделях завжди є приблизними, проте стосовно кримінологічних завдань ця їх особливість не є критичною.

Нові способи обробки статистичних даних представлені **методом фрактального аналізу**, який виник на базі синергетичної світоглядної парадигми. Цей метод дозволяє виявити внутрішні механізми формування статистичних закономірностей, виходячи з нещодавно відкритого явища.